

Pelješki zbornik

Izdavač Poljoprivredna zadruga i vinarija »Dingač« — Potomje i Samoupravne interesne zajednice za kulturu općina Dubrovnik i Korčula. Tisak Medicinska naknada, Zagreb, 1976. Str. 520.

Poluotok Pelješac, poslije Istre, naš najveći poluotok nalik je na orijaški brod komu je priroda tankom niti prikovala krmu za čvrstu zemlju. Dobiva se utisak da bi jedan snažniji trzaj otrgao od kopna taj gorostas dug preko 65 km i da bi zaplivao morem, postao otokom. Sretna je okolnost što Pelješcu tako malo nedostaje da bi bio otok i što je dovoljno

pričvršćen uz kopno da bi bio čvrsta zemlja (terra firma), jer na taj način uživa prednosti i otoka i čvrste zemlje.

Saznati više o Pelješcu, o njegovoj prošlosti i sadašnjosti; saznati više i solidnije nego se moglo saznati iz dosadašnjih radova i knjiga; obraditi Pelješac sa svih gledišta kako bi znanje o njemu i njegovim stanovnicima postalo što potpunije, to je bio cilj onih svijesnih Pelješčana koji su pokrenuli akciju izdavanja jedne periodične publikacije u kojoj bi se sukcesivno objavljivali radovi o Pelješcu. Time bi, smatrali su pokretači ovakve publikacije, postali bogatiji, ponosniji i spremniji za još veće podvige ne samo Pelješčani nego i čitavo naše socijalističko društvo kojega su Pelješčani svijesni i zaslužni članovi.

Pokrenuta akcija urodila je plodom. Pred nama je PELJEŠKI ZBORNIK, knjiga prva. Što nam donosi?

Budući je ovaj prikaz namijenjen čitaocima Našeg mora, u prvom redu treba upozoriti na radove iz oblasti pelješkog pomorstva i ribarstva. To su radovi:

Stjepan Vekarić, Pomorci pelješke Župe i Janjinskog područja u plovidbi izvan Jadrana u drugoj polovici 18. stoljeća.

Josip Pleho, Doprinosi peljeških partizana u nastanku jugoslavenske mornarice.

Vinko Ivančević, Pelješčani i njihovi brodovi za rusko-turskog rata (1768-1774).

Frano Glavina, Povijesni prikaz ribarstva poluotoka Pelješca.

Stjepan Vekarić, poznati povjesničar dubrovačkog i pelješkog pomorstva, ovoga puta se ograničava na pomorstvo pelješke Župe i Janjinskog područja, koje je dosada bilo najslabije proučeno. U svom radu govori o vlasnicima brodskih karata u jedrenjacima, a zapovjednicima, časnicima i posadama brodova; zatim iznosi po mjestima, poredanim alfabetski, imena pomoraca iz pojedinih obitelji, uz naznaku da li su bili zapovjednici, časnici, božmani, pisari, peljari, kuhari itd., na kojim brodovima i kada su plovili. U prilogu tabelarno donosi jedrenjake izvan jadranske plovidbe na kojima su plovili ili imali udjele pomorci pelješke Župe i Janjinskog područja (1750-1800), sa rubrikama: Ime broda, tip i veličina, Vlasnici, prezime obitelji, Broj karata i od kada ih posjeduje, Zapovjednik broda, Brodski časnici, Razdoblje za koje postoje vijesti o brodu. Na kraju daje još tri dokumenta o pelješkim pomorcima na talijanskom jeziku, dva iz arhiva u Livornu, a jedan iz Dubrovačkog arhiva.

Konkretni podaci do kojih je Vekarić došao dugogodišnjim istraživanjem u Dubrovačkom arhivu, a i u nekim talijanskim arhivima, dovoljno očito govore o pomorskoj orijentaciji pelješke Župe i Janjinskog područja. Stanovnici tih područja imali su, naime, u drugoj polovici 18. stoljeća u svom vlasništvu oko 550 brodskih karata u oko 140 jedrenjaka koji su plovili pod dubrovačkom zastavom. (Karte koje su posjedovali u jedrenjacima pod drugim zastavama, mletačkom, austrijskom, jeruzalemskom i drugima, za sada nije bilo moguće utvrditi).

U istom razdoblju, sa istog područja plovilo je izvan Jadrana preko 605 pomoraca, od toga 507 mornara, 68 časnika i 30 zapovjednika. U tom svojstvu oni su plovili ili imali udjele u blizu 200 brodova izvan jadranske plovidbe.

Josip Pleho, kako se iz naslova njegova rada vidi, govori o jednom sasvim drugom vremenu, drugom društvenom uređenju, drugoj vrsti mornarice. Zajedničko je samo to što su predstavnici mornarice o kojoj govori Pleho potomci onih istih morskih vukova o kojima piše Vekarić — potomci peljeških pomoraca.

Pleho opisuje teško stanje na Pelješcu poslije kapitulacije Jugoslavije i dolaska ustaša na vlast, za pravo talijanske okupacije. Otpor prema ustaškoj vlasti i revolt na talijansku okupaciju stavilo je članove Mjesnog komiteta KP za Pelješac pred teške zadatke. Trebalo je održavati vezu s pokrajinskim komitetom u Splitu, sa borcima na otocima i na kopnu, prebacivati partijske funkcionere i borce i slično. Međutim, svako kretanje kopnom, a naročito morem, bilo je strogo kontrolirano. Nijedna barka ni bilo koji plovidni objekt nije smio isploviti iz peljeških luka i lučica bez prethodne dozvole Talijana.

Usprkos toga, ljudi koji se nisu dali pokoriti, kretali su se i kopnom i morem. Uspostavljena je morska veza barkom na vesla, najprije na potezu Dingač — Korčula, kasnije, jer je ova trasa bila suviše opasna, Lovište — Rasoha na Korčuli, Lovište — otok Hvar, Sreser — Neretva i Dobra luka — otok Mljet. Barke na vesla i motorni leuti (tri potopljena,

četvrti je dočekao kraj rata) bile su prve ratne jedinice kojima su pelješki partizani, redovito pod okriljem noći, uza svu kontrolu talijanskih patrolnih čamaca, često puta pod dramatičnim okolnostima, izvršavali teške i važne ratne zadatke.

Tako je bilo do rujna mjeseca 1943. godine, do kapitulacije Italije. Tada su stvorene povoljnije prilike za stvaranje ratnih flotila. Vrhovni štab NOV i POJ imenovao je 18. listopada 1943. Štab Mornarice NOVJ, te je obalsko područje od Soče do Bojane bilo podijeljeno na pomorske obalske sektore. Sektor od Zaostruga u Biokovskom primorju do Cavtata dobio je naziv Pelješki pomorski obalski sektor.

Iskrcavanjem Nijemaca na Pelješac i njegovom okupacijom, nastupili su još teži dani. Jedina veza s pokrajinskim komitetom koji se tada nalazio na Visu išla je iz Dobre luke na južnom dijelu Pelješca preko Mljeta i Lastova. Likvidacijom Mljetskog odreda bila je prekinuta i ova veza tako da je Pelješac u siječnju i veljači 1944. bio potpuno odsječen. Jedina plovna jedinica s kojom su partizani mogli računati, koja u stvari nije bila plovna, jer je imala tri rupe nastale usljed eksplozije njemačke bombe, nalazila se u Dingaču. Trebalo ju je zakrpati bez udaranja čekićem, jer je njemačka straža bila blizu. Pričvršćeno platno od jugoslavenskog ranca zatvorilo je rupe i barka je zaplovila, da bi poslije tri dana pod najtežim uslovima stigla na Lastovo. Od tada pa sve do oslobođenja Pelješca u rujnu 1944, Dingač, odakle je krenula prva morska veza s Korčulom, ostao je glavna pomorska baza za Pelješac.

Iz ovog kratkog osvrt na rad J. Pleha, koji je inače bio jedan od organizatora morskih veza o kojima je riječ, dovoljno se jasno vidi da su pelješki partizani uspješno sudjelovali u nastanku jugoslavenske ratne mornarice.

Vinko Ivančević u svom radu govori o sudbini peljeških kapetana i njihovih brodova za vrijeme rusko-turskog rata 1768-1774. U tom, naime, ratu, Rusi su plijenili dubrovačke brodove, jer su oni plovili s turskim fermanima i radili za interese Turske protiv Rusije. Zato su proglašeni neprijateljima carice Katarine II i bili plijenjeni gdje god ih je stigla ruska sredozemna flota pod komandom generala Orlova. Pored peljeških brodova i kapetana koji su tada bili zaplijenjeni ili pretrpjeli štete, Ivančević ističe pelješkog kapetana Mata Lazarevića koji je imao velike zasluge u rješavanju nekih osjetljivih pitanja u ovom rusko-dubrovačkom sporu.

Frano Glavina u svom vrlo opširnom radu pokušava dati prikaz ribarstva poluotoka Pelješca od najstarijih vremena do oslobođenja. Govori o lovu na sardele, o izabiranju položaja za lov sardele, o opremi ribara, o načinu lova sardele, o vrstama sardele koje su lovili pelješki ribari, o podjeli ulova, o kanjušarima, o prodaji svežih sardele, o soljenju i prodaji slane ribe, o tunolovu, o lovu koralja, o lovu cipola, o dokesu, parangalima i vršama, o uzgoju kamenica, o vanjskim činocima koji su povremeno ili stalno kočili ribarsku djelatnost kao što su hajdučki i uskočki napadi na Pelješac, kuge i pretjerane obaveze kojima su predstavnici dubrovačke vlasti opterećivala ribare, o industriji ribljih konzervi u Trpnju krajem 19. stoljeća, i na kraju o učešću peljeških ribara u narodnooslobodilačkom ratu.

Frano Glavina koristio je svu literaturu koja mu je stajala na raspolaganju. U njegovom radu ima mnogo zanimljivih podataka, naročito kad govori o načinu lova sardele i sl. Međutim ogromni materijal koji je autor želio upotrijebiti nije dovoljno sistematski obrađen, pa je stoga rad na neki način izgubio kvalitetu povijesnog prikaza.

Prostor ne dopušta osvrt na ostale radove u Zborniku. Ali se mora spomenuti rad *Igora Fiskovića, Pelješac u protopovijesti i antici, Nikše Petrića, Prethistorijske kulture Pelješca, i rad Anta Jurovića, Razvoj revolucionarnog pokreta na Pelješcu do početka oružane borbe*, jer ti radovi daju posebnu vrijednost i cijenu ovom pelješkom Zborniku. Osta-

lih osam radova iz pera *Dr Vinka Foretića*, akademika *Dr Cvita Fiskovića*, odvjetnika *Marka Pederina*, *Dr Marije Planić-Lončarić*, arheologa *Vladimira Sokola*, studenta *Nenada Vekarića*, asistenta za slavistiku u Beču *Zlatke-Matilde Novak* i kapetana fregate *Iva Ference* odnose se uglavnom na kulturnu prošlost Pelješca. O današnjem trenutku Pelješca govori *Mato Cibilić*, direktor PZ »Dingač« i *Matko Župa* koji obrađuje turizam Pelješca.

Svi radovi u Zborniku imaju sažetak na jednom od stranih jezika: španjolskom, engleskom ili nje-

mačkom. Zbornik je ilustriran sa oko 80 crnobijelih fotografija i likovnim priložima glasovitog *Celestina Medovića* i modernih peljeških slikara *Emila Bobanovića-Čolić* i *Vojmira Borovine*.

Ovdje treba odati priznanje organizatorima Zbornika, u prvom redu *Matu Cibiliću* i *Stjepanu Vekariću*. Zaista su zadužili svoj Pelješac pružajući korisno štivo o njemu svima koji su željni novih znanja.

Zdravko Šundrića